

LEFAPHA LA THUTO LA GAUTENG**HLAHLobo YA MAKGAOLAKGANG****OCTOBER / NOVEMBER 2005
OKTOBER / NOVEMBER 2005****SESOTHO PUO YA LAPENG
BOEMO BO MAHARENG
(Pampiri ya Pele)****NAKO: Dihora tse 2****MATSHWAO: 75**

DITAELO:

- Araba dipotso kaofela pampiring ena.
  - Badisisa ditaello tse hlahellang tlasa karolo e nngwe le e nngwe ka hloko.
  - Leka ho nomora dikarabo tsa hao ka nepo le kelohloko.
  - Fana ka mosebetsi o makgethe.
-
-

KAROLO YA A**TEKOKUTLWISISO****POTSO 1**

Bala ditaba tse na o nto araba dipotso tse tla latela.

Boshodu, ditlatlapo, ho tlatlaptjwa ha dibanka ho hlometswe, ho tlatlaptjwa ha makoloi a tsamaisang tjehelete, kgwebo ya dithethefatsi, dipolao tsa batho ka sehloho mmoho le tsona dipeto tse phahameng ke tse ding tsa diketsahalo tsa bonokwane le botlokotsebe naheng ena. Ha ho letsatsi le fetang re sa bale dikoranteng, ho utlwa diradiong kapa ho bona dithelevisheneng ditlolo tse mpe tsa molao. Ditlolo tse tjena tsa molao di theotse seriti sa naha ena e ikgantshang ka ditokelo tsa botho le puso ya setjhaba ka setjhaba. Dinaha tse ngata tsa mose ho mawale di se di tshaba ho beheletsa dijhelete tsa tsona naheng e aparetsweng ke bonokwane, botlokotsebe le ditlolo tse mpe tsa molao.

Ho ya ka dipalopab tsa International Crime Statistics 1996 Interpol, Afrika Borwa ke naha ya boraro lefatsheng e nang le palo e phahameng ya dipolao le dipeto. E boetse ke naha ya bobedi lefatsheng e tummeng ka bonokwane le botlokotsebe. Ka letsatsi ke batho ba 50 ba bolawang, basadi le banana ba 88 ba betwang, diketsahalo tse 150 tsa boqhekanyetsi, tse 187 tsa boshodu, tse 260 tsa boshodu ba makobi le tse 544 tsa ho pshatlwa ha matlo. Metsotsong e meng le e meng e 25 ho na le ngwana wa ngwanana ya hlekefetswang ka ho otlwa kapa ho betwa. Ho e na le hore diketso tse naha tse hlabisang dihlontsi di theohe di phahama le ho feta. Ka nako tse ding batho ba etsang mahlabisadihlontsi ana ke batho ba baholo ba neng ba lokela ho kgalema le ho ba mehlala e metle setjhabeng empa jwale ba iphetotse diphokojwe. Batho bana o ka re ba feteleditswe kapa ho nehwa anathema hobane ho ena le hore ba bake ba tswela pele ka sekgahlala se fetisisang. Ba bang ba bona, ke bolela bana ba fileng dikolobe dihlontsi tsa

bona, ba ithorisa ka hore mokoko o itswalla dithole. Ho ya ka diphuputso tsa morao tjena, dilemong tse leshome tse tlang diteronko tsa Afrika Borwa di tla be di ena le palo e phahameng ya batshwaruwa ba maqheku. Porovensi ya Limpopo e ithomme pele diketsahalong tsa peto ya bana ke batho ba baholo.

Cape Town e ithomme pele ka tlatlapo ya mabenkele, boshodu ba makoloi, thekiso ya dithethefatsi tse kang "mandrax", "cocaine", matekwane esitana le diketso tse ding tsa bonokwane le botlokotsebe. E boetse e ithomme pele ka dipolao le diteko tsa polao. Cape Flats e fetohile lepatlelo la dintwa moo dihlopha tsa dinokwane tse kang Americans, Fast Guns, Hellios le tse ding tse ngata di tsekisanang borena.

Ho ya ka ditsebi bonokwane le botlokotsebe bona bo atileng bo bakwa ke tlhokeho ya mesebetsi, tshubuhlellano ya matswantle a balehileng dinaheng tsa habo bona ka mabaka a dintwa tsa dipolotiki kapa ho batla tjako ka baka la tlala e aparetseng dinaha tsa habo bona mmoho le mmaraka o bulehileng wa thekiso ya dithethefatsi le boshodu ba makoloi. Boholo ba batho ba amehang boshodung bona ba makoloi ke batjha. Ba etsa jwalo hobane ba kgannwa ke lerato la tjehelele le ho phela bophelo ba maemo a hodimo. Ho boetse ho na le kgwebisano e seng molaong pakeng tsa baahi ba Afrika Borwa le ba dinaha tsa boahisani tse kang Lesotho, Zimbabwe, Botswana, Mozambiki le Nigeria. Boholo ba makoloi a utsuwang naheng ena bo tshela meedi ho leba dinaheng tsena.

Ha e le ditlokotsebe tsa Nigeria tsona di tumme ka kgwebo ya dithethefatsi le mabenyanane. Ba fetotse Afrika Borwa mmaraka wa bona o moholo. Kgwebisano ya matekwane yona e atile haholo pakeng tsa baahi ba Lesotho le ba Afrika Borwa. Sepolesa se hlola se tshwere batho ka meqeqekohadi ya mekotla ya matekwane. Ke tsona dithethefatsi tse kang tsena tse sentseng batjha ba naha ena dikelello hoo ba bileng ba etsang diketso tsena tse mpe tsa tlolo ya molao.

Botlokotsebe le bonokwane bo fetotse naha ena hore e se bolokehe. Bahahlaodi ba mose ba se ba tshaba ho etela kwano ka baka la diketso tsena tse mpe. Le jwale Mosotho o nepile ha a re dilemo di a loyana, hobane mehleng ya pele diketso tse kang tsena le ha kwana di ne di le teng di ne di sa tota jwalo ka mehleng ena. Setjhaba se lokela ho ema ka maoto ho hlola sera sena hore nahaya habo rona e be e bolokehileng.

(Ditaba tsena di hlophisitse botjha ho tswa ho Website ya dingolwa tse mabapi le dithethefatsi)

- 1.1 Fana ka sehlooho se loketseng ditaba tsena. (2)
- 1.2 Fana ka ditlolo tse PEDI tsa molao tseo ho buuwang ka tsona. (2)
- 1.3 Hlalosa lebaka le etsang hore dinaha tsa mose di tshabe ho beheletsa naheng ena ya rona. (2)
- 1.4 Ho ya ka dipalopalo tsa International Crime Statistics 1996 Interpol, ke ditlolo dife tse pedi tsa molao tse behang Afrika Borwa maemong a boraro lefatsheng? (2)
- 1.5 Bana ba banana ba hlekefetswa ka ditsela dife tse PEDI? (2)
- 1.6 Dilemong tse leshome tse tlang, diteronko tsa Afrika Borwa di tla be di tletse batshwaruwa ba maqheku. Hlalosa lebaka. (2)

- 1.7 Fana ka mabaka a MABEDI a susumeletsang boholo ba batjha diketsong tsa bonokwane le botlokotsebe. (2)
- 1.8 Batho bana ba betang ba ithorisa jwang? (2)
- 1.9 Ke hobaneng ha ho thwe batho ba baholo ba betang ba feteleditswe kapa ho nehwa anathema? (2)
- 1.10 Hlalosa mabaka a bakang hore Cape Flats e bitswe lepatlelo la dintwa. (2)
- 1.11 Ho ya ka ditsebi bonokwane le botlokotsebe di bakwa ke eng naheng ee? (2)
- 1.12 Ditlokotsebe tsa Nigeria di tumme ka eng? (1)
- 1.13 A ko hlalose hore ke eng seo o neng o tla se etsa ho lwantsha le ho thibela ditlolo tse na tse mpe tsa molao, ebang o ne e le Letona la Tshireletso le Poloheho kapa moemedi wa setjhaba lebatoweng la heno. (2)

MATSHWAO A KAROLO YA A: [25]

KAROLO YA B

KAKARETSO

POTSO 2

Bala qotso e ka tlase ka hloko o nto e akaretsa ka ho ngola dintlha tse supileng (7) tsa bohlokwa.

Ela tse latelang hloko:

Mohlahlobuwa o tla abelwa matshwao bakeng sa ho ela ditaelo tse latelang hloko.

- Ngola ka mokgwa wa moqoqo ka mantswe a sa feteng lekgolo le leshome (110)
- Qetellong ya kakaretso ya hao bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng.
- Sebedisa mantswe a hao ho akaretsa qotso, o se ke wa e qotsa e le jwalo.

Molatoane Radiopane e ne e le monnaya nang le tjhebelopele le ditoro tsa ho ikahela bokamoso bo tjhabileng. E ne e le monna wa modumedi ya tshabang Modimo. O ne a kena kereke ya St. John Apostolic mme a bina barathone sehlopheng sa dibini. Bophelo ba hae bo ile ba fetoha, ba eba bosula le bodutu haholo kamora hore a arohane le mofumahadi wa hae eo a nenga ena le bana ba bararo le yena selemong sa 2001. Ka mora tsena tsohle, bro ya hae e kgolo e ne e le ho ba mmetli wa mapolanka.

Ho e phethahatsa Molatoane Radiopane o ile a tloha habo Thabalesoba haufi le Matlakeng ho leba porovenseng ya Limpopo. Morao a siya dikgaitsetsi tsa hae ka tshepiso ya ho di hlokomela hang ha a se a fumane mosebetsi oo a o batlang. Le tsona di ne di se di tshepetse ho yena hobane jwale lelapa le ne le phela ka thata, le phela ka ho kolla ntsi hanong. Basotho ba boletse ha ba re ho se tsebe ke namane e ka mpeng hobane ha a ne a tsebile enwa Molatoane Radiopane a ka be a sa tlama thoto ho leba Limpopo

Mathata a hae a lebisitseng qetellong ya bophelo ba hae a qadile mafelong a beke ha a ne a ilo lata dipitsa tsa hae hosteleng ya polasi ya Engedi moo a kileng a sebetsa teng pele. O tlohile polasing ena ya Engedi ho le hobe hobane a ile a lelekwa sa ntja ya moketeng, mme a laelwa hore a se hlole a beha lebatha la hae polasing eo. Hoba a kene, o ile a fumana metswalle ya hae e mmedi, Raditapole le Ratjotjose, ho ya batla dipitsa tsa hae hobona. Ho ena le ho mo fa tsona ha tsoha qabang e kgob. Ba ile ba mo tshwara, ba mo shapa, ba mo rahakaka. Molatoane o ile a leka ho balehaempa ba mo lelekisa ba mo tshwara, ba mo tlamella sefateng ho fihlela monga bona Piet Koekemoer a fihla. Ho ena le ho botsa le yena o ile a kenya letsoho a thusa ho mo shapa. Ka mora moo ba ile ba mo nka ba ya mo lahlela kampong ya ditau. Tau ke tau mme e ja nama. Hanghang ditau tsena di ile tsa mo harola. Ho ileng ha sala e bile hentswana ya hae eo ba mo tsebileng ka yona. Toro eo a nnileng a e lora ya feta jwalo ka mohodi ha tsatsi le tjhaba.

Ditaba tsena di hlophisitswe botjha ho tswa ho City Press ya la 15 Hlakola 2004.

MATSHWAO A KAROLO YA B: [10]

KAROLO YA C

TSHEBEDISO YA PUO

POTSO 3

- 3.1 Bala seratswana se latelang o nto araba dipotso tse tla se latela. Hlokomela hore dipotso di tla itshetleha hodima seratswana sena.

Motseng o mong o bitswang Tsheseng ho la Qwaqwa ho ne ho dula monna e mong ya bitswang Tau. Ha ho thwe motho o ne a hafa ka rkatana ho ne ho bolelwa yena Tau ka sebele. Monna enwa o ne a nyetse sethepu. Mosadi wa hae wa matswathaka o ne a sa fumane bana athe e monyenane yena o ne a enale bana ba bararo. Mora wa hae e moholo Kgahliso o ne a ba opisa hlooho mme monna wa hae a thotse jwalo ka moloi ya bonetsweng. Ke mnete hore leshala le tswala molora hoba enwa ngwana o ne a sa anya kgonong, o ne a fapane hole le batswadi ba hae ka mekgwa le ka diketso. Batswadi ba hae ba ne ba sa je ditheohelang ke diketso tsa mora.

- 3.1.1 Sebedisa mahokedi ana a latelang dipolelong.

- (a) ya e le lehokaleamanyi. (2)
(b) e e le lehokalekgethi. (2)

- 3.1.2 Ke mokgabiso ofe wa puo o sebedisitsweng polelong ee:

A thotse jwalo ka moloi ya bonetsweng (2)

- 3.1.3 Tau o dula Qwaqwa.

- (a) Isa polelo ena e ka hodimo ho temekiso ya tatolo/kganyetso. (2)
(b) E ngole hape e le ho lekgathe letlang. (2)

- 3.2 Sebedisa lentšwe **thotse** dipolelong tse PEDI ho bontsha meelelo e fapaneng. (4)
- 3.3 Qetella dipolelo tse latelang ka ho fana ka lentšwe le nepahetseng.
- 3.3.1 Mosadi ya sa fumaneng bana o bitšwa..... (1)
- 3.3.2 Monna ya nyetseng basadi ba babedi kapa ho feta o nyetse..... (1)
- (16)**

POTSO 4

- 4.1 Bala seratswana sena o nto araba dipotso tse tla itšetleha hodima sona.

Mokwetlisi Styles Phumo o ile a etella sehlopha sa naha pele ho ya Tunisia empa a hloleha ho finyella mokgahlelong wa bobedi wa African Cup of Nations. Sena se ile sa kgopisa baahi ba naha le hona ho lahlehelwa ke tshepo papading ya bolob. Ho lelekwa ha mokwetlisi Shakes Mashaba pele ho dipapadi ho makadiše batho ba bangata le tsona dibapadi di ile tsa kgathatseha ke ketso ena.

- 4.1.1 Sebedisa maetsi ana dipolelong.
- (a) lelekwa (e le lephethi) (2)
- (b) kgathatsa (e le leetsehi) (2)
- 4.1.2 Sebedisa mabitso ana a latelang mmoho le maakaretsi a ona dipolelong tseo o iketseditseng tsona.
- (a) naha (2)
- (b) sehlopha (2)
- 4.2 Fetolela polelo e latelang ho boetsuwa.
- 4.2.1 Mokwetlisi o etelletse sehlopha sa naha pele. (2)
- 4.3 Sebedisa mabitso ana a latelang e le mahlalosi a tulo/sebaka dipolelong tsa hao.
- 4.3.1 papadi (2)
- 4.3.2 naha (2)
- (14)**

POTSO 5
TOKISO YA DIPHOSO

Bala ditaba tse ka tlase o nto lokisa diphoso tsohle tse teng ho akaretswa mopeleto, puo e fosahetseng le matshwao a puo kaofela.

E ne e le satertaha hoseng, hodimo le sele le bile le sele le bohwenng ba ntja ha Mantwa le motswalle wa hae ba itukisetsa ho ya lenyalong. Metswalle ena e kena yunivesithing ya rau.

jo, Mantwa wa isheba seiponeng sebaka se se telle hakana molato?

ke batla ho ibona hantle. O nrutile makgethe le ho ija ha o ya bathong.

(10)

MATSHWAO A KAROLO YA C: [40]

MATSHWAO KA KAKARETSO: 75